

Rebenok V.V. Moscow campaign of hetman P. Konashevych-Sahaydachniy in 1618: historiography of the problem

In the paper the author analyzes the historiography of 19 – beginning of 20 centuries of hetman P. Sahaydachniy invasion to Moscow in 1618.

Key words: historiography, theory, controversial, military-political tactics.

[надійшло до редакції: 27.09.2012 р.]

УДК 94(477).06

Надія ТОВСТОЛЯК
(Кривий Пір)

**Культурно-побутове середовище садиби Качанівка
наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.**

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. відбулися значні зміни в житті й побуті багатьох українських дворянських садиб зокрема тих, що були центрами великих земельних маєтків. Це стосується й садиб, що стали власністю відомих багатих підприємців, насамперед у галузі цукрового виробництва. В останній чверті ХІХ ст. заслуговує на увагу досвід організації роботи маєтків відомих українських підприємців і меценатів Івана Герасимовича та Павла Івановича Харитоненків, які не лише орендували та будували цукрові заводи, але й вкладали великі кошти в купівлю земельних маєтків, налагоджували в них прибуткове виробництво на основі використання новітніх агротехнічних культур й оптимальних основ природокористування. Це зумовило значні зміни в культурно-побутовому середовищі старих дворянських маєтків. Традиційне широке панське життя з балами, полюваннями втратило свій сенс, з розвитком капіталістичних відносин на перше місце виходили економічна та комерційна стратегія власників, яка в поєднанні з їх духовними інтересами та потребами створили нову модель дворянської садиби.

Проблема культурно-побутового середовища садиб нових українських дворян-підприємців – важливий дослідницький напрям, який відображає зміст суспільного устрою України кінця ХІХ – початку ХХ ст. Поки ще недостатньо наукових робіт, які розкривають цю проблему. Попри значну увагу до родини Харитоненків на їх рідній Сумщині, єдиним дослідженням, до якого включено матеріали про маєтки родини, є праця І.О. Шудрика та Л.А. Даниленка [1]. В науковій і мистецтвознавчій літературі початку ХХ ст. для нас представляє значний інтерес стаття в журналі “Столиця і садиба” про маєток Харитоненків Наталіївка, що знаходився у Харківській губернії [2], а також дослідження відомого мистецтвознавця початку ХХ ст. Г.К. Лукомського [3]. Цікаві спогади про перебування в садибі Качанівка залишили російський художник К.С. Петров-Водкін [4], про перебування в садибі Наталіївка – російський скульптор С.Т. Коньонков [5].

Цінною та цікавою групою джерел з історії Качанівського маєтку залишаються документи, що нині знаходяться у фондах Відділу забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині та Державного архіву Сумської області.

Метою даного дослідження є на основі архівних документів охарактеризувати культурно-побутове середовище садиби Качанівка за володіння нею родиною визначного українського підприємця та мецената П.І. Харитоненка.

Садиба Качанівка як центр великого Парафіївського маєтку до нашого часу залишається визначним українським історико-культурним осередком. За свою історію з 70-х років XVIII ст. характер садиби змінювався, але садиба залишалася єдиним історично цілісним явищем у взаємодії всіх компонентів садибного життя: господарство, побут, культура, мешканці, дозвілля. Від феодального (Рум'янцєви), напівфеодального (Г.С. Тарновський, В.В. Тарновський-старший, частково – В.В. Тарновський-молодший) землеволодіння та господарства садиба поступово входила у систему капіталістичних відносин. Розквіт капіталістичного господарства та землеволодіння в Качанівці припадає на останні 20 років її існування (1897–1918), коли її власниками були Павло Іванович Харитоненко та Олена Павлівна Харитоненко (з 1897 р. – Урусова, після 1909 р. – Олів).

Після оформлення акту продажу Парафіївського маєтку в 1897 р. П.І. Харитоненко розпочинає капітальні будівельні роботи в Качанівці: садибі, економіях маєтку, Парафіївському цукровому заводі; після 1912 р. будує залізничну колію, що поєднала Парафіївський цукровий завод із магістральною Любаво-Роменською залізницею. Такий стратегічний економічний план вимагав значних витрат й чіткої організації робіт і маєткового господарства.

Маєток у Качанівці, як й інші маєтки родини Харитоненків, будувалися з урахуванням комерційного інтересу власників. Разом із тим Павло Іванович був відомим колекціонером творів мистецтва, меценатом, до своїх маєтків він запрошував на роботу талановитих архітекторів, скульпторів, художників, представників відомих і модних фірм, підприємств. Це визначило зміст садибного культурно-побутового середовища: поєднання робочого процесу та відпочинку, безпосередня участь у створенні культурного середовища визначних митців того часу, що стало характерною рисою маєткового життя та побуту родини Харитоненків.

Витрати на утримання й розвиток маєтків були досить великими. Лише накладні витрати на свої маєтки П.І. Харитоненка за 1898–1912 рр. сягнули 1424942 руб. [6]: на Пархомівський маєток – 194554 руб., Угроїдський – 188007 руб., Красноярузький – 182757 руб., Ніколаївський – 178726 руб., Наталіївський – 125124 руб., на Парафіївський – 173887 руб. [7]. До накладних витрат відносили господарське утримання садиб (опалення, освітлення, ремонт, охорону, транспортні витрати, меліорацію) і витрати на штат управління маєтками, робітників тощо.

Родовим центром сім'ї була садиба Наталіївка, але не менш репрезентативною стала й Качанівка, яка в майбутньому мала стати власністю доньки П.І. Харитоненка – Олени Павлівни. Реконструкція садиби у 1897–1905 роках проходила саме з такою метою. Про це свідчать інвентарні описи садиби за роки реконструкції, зокрема за 1905 р. На першому поверсі палацу були розташовані приймальня та власні апартаменти П.І. Харитоненка, його дочки Н.П. Стейнбок та її чоловіка П. Стейнбока [8]. На другому поверсі у північному боці палацу, поряд із великою вітальною були апартаменти Олени Павлівни та Михайла Олександровича Урусових [9]. Отже апартаменти другого поверху, які за традицією належали власникам садиби, з моменту перебудови належали якраз цій доньці та зятю. Павло Іванович обрав для себе першій поверх, що було для нього зручніше.

У побуті родини Харитоненків і Урусових проявилися їх особисті смаки, виховання, рівень освіти, звички, мистецькі захоплення. Олена Павлівна з її аристократизмом влаштувала в Качанівському палаці чудові інтер'єри. Архітектор Г.К. Шольц, виконуючи замовлення на капітальний ремонт палацу, залишив старе планування та роз-

ташування кімнат і залів, з якими були пов'язані перебування в садибі знаменитих людей минулого; легенди про них підкреслювали винятковість садиби, її культурно-історичну цінність. Авторами оновлених інтер'єрів були художник О. Томашко, майстри по дереву знаменитої московської мебльової фабрики Шмідта, скульптори майстерні Лапіна (штучний мармур) й інші. Розкіш садиби вразила художника К.С. Петрова-Водкіна, який відвідав Качанівку в червні 1915 р. на запрошення Олени Павлівни та її другого чоловіка М.С. Оліва. Художник писав своїй дружині про чудовий “замок, переповнений рідкісними меблями та творами мистецтва”, про робочий куточок, у якому “в Олівів зібрані величезні скарби” [10].

В оформленні інтер'єрів можна знайти багато символіки, що свідчила про здобутки й успіхи П.І. Харитоненка, який у 1900 р. отримав спадкове дворянство. В картуші палацу було розміщено герб дворянської родини Харитоненків. Парадні східці на другій поверх палацу прикрашає зображення саламандри. За легендою саламандра могла гасити полум'я – це символізувало в християнському мистецтві стійку відданість вірі та добродієність, в англійській геральдиці – хоробрість і мужність. У розписах парадної зали широко використана лицарська символіка, що відповідало захопленням П.І. Харитоненка, який був членом московського Англійського клубу.

УВ парадних приміщеннях другого поверху за інвентарними описами майже немає портретів російських імператорів, натомість у парадній їдальні на мармуровому п'єдесталі знаходилася статуя Наполеона [11]. Цей факт заслуговує на увагу – яскраве, стрімке й славне життя французького імператора приваблювало таких неординарних осіб як Павло Іванович Харитоненко, девізом дворянського гербу якого було: “Працею возвишаюся”; та офіцера й підприємця князя Михайла Олександровича Урусова. Імператор Наполеон був ініціатором розробки технологій виробництва цукру в Європі. Відомо, що під час континентальної блокади Англії в 1806 р. були зруйновані торгівельні зв'язки з Америкою, що стало причиною нестачі цукру, який завозили з США. Наполеон призначив премію в 1 млн. франків винахіднику технологій виробництва дешевого цукру з цукрового буряка. Технології було розроблено, з того часу виробництво європейського цукру стало заняттям багатьох поміщиків і підприємців, отже імператора Наполеона можна вважати хрещеним батьком європейського цукроваріння та цукрової галузі сільського господарства. Відтак, цей знаменитий француз для Харитоненків був не чужий – адже саме виробництво цукру стало джерелом фінансової могутності їх родини. Мідне погруддя Наполеона було також у кабінеті князя М.О. Урусова [12]. В інвентарях 1918 р. статуя Наполеона зберігалася у кімнаті для білизни – М.С. Олів не вважав необхідним залишити її в парадних кімнатах [13].

Олена Павлівна Харитоненко (1879–1948) закінчила Московський Катерининський інститут, 27 січня 1897 р. одружилася з М.О. Урусовим – представником славетної дворянської родини. Донька П.І Харитоненка створила в Качанівці розкішне середовище, яке відповідало її вихованню і смакам: дорогі меблі, картини, колекція дорогих ікон; для своїх кімнат вона обрала гарнітури з червоного та лимонного дерева – рідкісного та дуже дорогого на той час [14].

Для побутового використання членами родини та гостями було заготовлено сотні скатертин, салфеток, постільна білизна з монограмами О.П. Урусової [15]. Дорогі сервізи: англійський шліфований, богемський, фарфоровий іменний із синіми ободками подавалися під час обідів [16]. За традицією на урочистих обідах спочатку пода-

вали горілку та закуски, для чого в їдальні були спеціальні столи, потім – обід, сервірований на великому довгому столі [17]. Подавали блюда як європейської, так й української кухні – вареники, борщі, галушки. Поряд із парадною їдальнею була буфетна з холодильною шафою, полками для продуктів, раковинами з гарячою та холодною водою. Для розпалювання самоварів була спеціальна ніша з димоходом, що збереглася до нашого часу. Продукти отримували з економії маєтку, завозилися на замовлення й з інших місць. Власники садиби були гурманами, але полюбляли й народну їжу.

Для відпочинку гостей наступними залами анфілади другого поверху слугували мала та велика вітальні: м'які дивани, крісла, ломберні столи, килими, картини, скульптура, безліч предметів дрібної пластики – фігурки людей і тварин, антикварні речі, вази, квіти, фото власників на стінах. Бібліотека була великою, мала зручний для читання та відпочинку меблевий гарнітур, хорошу збірку книжок. У бібліотеці знаходився бюст Т.Г. Шевченка, медальйон із портретом Кобзаря нові власники залишили також у Качанівському парку біля дуба, під яким любив відпочивати свого часу Тарас Григорович.

Чоловік Олени Павлівни, князь Михайло Олександрович Урусов (1872–1914), належав до аристократичної родини, закінчив Пажеський корпус, був зарахований до Кавалергардського полку, в якому в 1894–1897 роках завідував полковою телеграфною станцією. Але у зв'язку з одруженням із дочкою людини недворянського походження був змушений залишити полк. Після одруження був зачислений до гвардії кавалерії. В 1901 р. жалуваною грамотою імператора Миколи II у зв'язку з наданням спадкового дворянства П.І. Харитоненку, його дружина й діти Олена, Наталія та син Іван отримали спадкове дворянство із занесенням до I частини родословних книг [18].

М.О. Урусов мав у Іваницькій економії та садибі Качанівка свій кінний завод, коней продавали як усім бажаючим, так і поставляли до військового відомства. У 1912 р. на кінному заводі князя в Іваниці було 95 коней, з них 26 молодих кобилиць, 25 кобилиць – маток, 42 молодих жеребця, 2 жеребця-плідники [19]. Завод був перспективним, надавав можливість власнику отримувати постійний прибуток. Серед коней, що були в маєтку, залишалися 33 робочих і 3 верхових коня В.В. Тарновського-молодшого [20].

М.О. Урусов захоплювався верховою їздою, приділяв увагу фізичним вправам. Так, у описах Качанівського палацу зустрічаємо лаун-теніс, неподалік палацу замість крокетної площадки Тарновських побудували критий кегельбан [21], у кабінеті князя був силорід для фізичних вправ. Він багато читав. Тут-таки, в кабінеті з італійським вікном на другому поверсі палацу були карта півкуль землі, архів паперів. На стіні кабінету розміщувалися великий портрет дружини Олени Павлівни в рамі (оля, полотно) та її фотопортрети.

Подружжя не постійно проживало в садибі. За їх відсутності все в кімнатах закривали спеціальними чохлами з парусини. З 1899 р. М.О. Урусов був призначений поручиком для особливих доручень при військовому міністрі, з 1901 р. – ад'ютант при військовому міністрі. З початком російсько-японської війни в лютому 1904 р. був призначений ад'ютантом командуючого Манчжурською армією генерал-лейтенанта О.М. Куропаткіна. Після закінчення бойових дій у кабінеті князя в Качанівці з'явився портрет генерала, якого він щиро поважав.

Парафіївський маєток був телефонізований, для потреб садиби неподалік палацу побудували електростанцію. Побут мешканців садиби Качанівка характеризує інтер'єр більярдної зали, що була влаштована в колишній літній залі на першому поверсі палацу. За часу перебування у Качанівці князя М.О. Урусова більярдна стала своє-

рідною вітальною садиби; як і в усіх залах палацу, тут були каміни; її прикрашали гарнітури меблів із горіхового та червоного дерева, дорогий більярд із горіхового дерева мав усі необхідні аксесуари, а також кришки для луз, що дозволяло використовувати його для гри в карамболь. Тесть князя – Павло Іванович Харитоненко – був ширим поціновувачем більярду, добре грав, із захопленням.

Електричні настільні лампи та люстри створювали затишну для відпочинку атмосферу, ломберні столи для гри в карти. За модою того часу в більярдній залі були розміщені екзотичні колекції князя М.О. Урусова: роги оленів, козлів, опудала птахів, великого крокодила тощо. У більярдній зберігалася зброя князя для полювання, ракетниці, набої, колекція індійських предметів, єгипетських речей [22] тощо.

Улюбленим відпочинком П.І. Харитоненка та М.О. Урусова було полювання. Для полювання в каретнику знаходилися спеціальні екіпажі: старий 6-місний брек В.В. Тарновського для полювання на високих колесах, 9-місний віденський брек із колесами червоного кольору та сідцями для входу людей, двоколісна корзина для полювання з білою оббивкою усередині, сані тощо [23]. До послуг мисливців були палатки для житла та кухні, складні ліжка з дерева, полотна та заліза, сукно та брезент для підлоги палатки.

Для розваги господарів і їх гостей була стрільба по мішеням, що рухаються, рибалка, екскурсії верхи та пішки парком, перегони на конях, а після незадовго до 1917 р. – також на автомобілях. У Качанівському парку до нашого часу збереглися назви окремих ділянок, які нагадують про полювання. Так, одно з урочищ має назву “вовкотеча” – так називали місце, звідки під час облави вовки могли втекти від мисливців.

Пікніки та сніданки під час полювання також були улюбленою справою. Для цього в Качанівці були спеціальні сервізи з надписом “охота”, мельхіоровий посуд із такими само надписом і монограмами “ЕХ” (*Елена Харитоненко*) [24]. У таких полюваннях часто брали участь і жінки. Взагалі прогулянки були чи не улюбленим заняттям власників садиби та гостей. Олена Павлівна не могла довго ходити, тому пересувалася на своєму улюбленому поні. До нашого часу біля невеликого паркового ставка під назвою Сажалка зберігся пагорб під назвою “Могила панського коня”, де за переказами нібито було поховано поні Олени Павлівни.

Після розлучення з М.О. Урусовим Олена Павлівна одружилася з його другом М.С. Олівом. Легенди розповідають про дуель між ними, після чого М.О. Урусов залишив садибу. Дітей у подружжя не було. Згодом М.О. Урусов загинув під час I Світової війни – у перший же місяць.

Другий чоловік Олени Павлівни, Михайло Сергійович Олів (1881–1957) – нащадок давнього французького роду дворян Бретані, його дід Вільгельм Олів служив у Криму, обирався Таврійським губернським маршалком дворянства, головою комісії зі спорудження палаців на Південному березі Криму, камергер. З 1895 р. Оліві заключили контракт на розвідку та розробку родовищ залізних руд на Керченському півострові. Дядько Михайла Сергійовича, Вівіан Олів відомий своїми історико-краєзнавчими дослідженнями, був членом Таврійської губернської вченої архівної комісії. Батько – Сергій Васильович (Вільгельмович) – генерал-лейтенант від кавалерії, херсонський губернатор, головноуправляючий відомством імператриці Марії. Тож М.С. Олів належав до знатного дворянського роду, відомого своїми традиціями доброчинності.

Михайло Сергійович Олів закінчив Миколаївський кавалерійський кадетський корпус, з 1902 р. служив у Кавалергардському полку, з 1904 р. був переведений у Читин-

ський полк, у складі якого воював під час російсько-японської війни, з 1905 р. – переведений назад до кавалергардського полка. За свої подвиги був неодноразово нагороджений орденами: св. Анни IV, III, II ступенів, св. Станіслава III та II ступенів. За своїм характером М.С. Олів був зовсім іншою людиною, ніж М.О. Урусов.

М.С. Олів постійно бував у Качанівці, особливо часто в роки I Світової війни, коли він воював на українській території. Для подружжя Олівів у кімнатах другого поверху палацу було зроблено ремонт, влаштовано все за бажаннями власників. Родина Олівів були відомими колекціонерами живопису, постійними гостями художніх столичних салонів, збирали колекції творів мистецтва. У Качанівці знаходилися справжні скарби російського та європейського мистецтва, антикваріату. Власники привозили цінні речі не лише зі столичних мість, але й купували в своєму регіоні. Так, коли почався занепад знаменитого маєтку Хотень на Харківщині, Оліви придбали антикварні меблі, в убиральні Михайла Сергійовича було старовинне дзеркало з церкви с. Іваниця. В кабінеті М.С. Оліва була книжкова шафа, багато картин, скульптур, серед яких – китайські. В кабінеті знаходилися також мікроскоп, барометр, термометр [25]. Поряд із кімнатами подружжя була кімната їх сина Андрія Михайловича Оліва, яка була обставлена більш скромно.

Після смерті П.І. Харитоненка у червні 1914 р. за заповітом його донька О.П. Олів отримала Парафіївський маєток, але вступила в свої права лише напередодні революції 1917 р. Фактично з середини 1914 р. Качанівська садиба стала власністю подружжя Олівів. Сюди приїжджали молоді талановиті художники К.С. Петров-Водкін, М.В. Добужинський, працювали архітектори А.Є. Белогруд, І.О. Фомін. Оліви завжди створювали навколо себе мистецьку атмосферу, їх знаменита колекція знаходилася не лише в московському особняку Харитоненків (зараз в ньому розташовано посольство Великої Британії в Російській Федерації), але й у Качанівському палаці. На стінах палацу було розміщено понад тисячу творів живопису. На жаль, живопис було включено власниками до окремого списку, який поки ще не знайдений, тому в інвентарях називаються лише номери списку, вказується де саме вони знаходилися.

У Качанівці знаходилася частка знаменитої колекції ікон Харитоненків, зокрема ікони у срібних шатах. У палаці також знаходилася велика кількість столових предметів зі срібла: столові прибори, нагороди тощо. Особливе місце посідали невеликі статуєтки з порцеляни – їх дуже любила Олена Павлівна. Серед них було чимало предметів, авторами яких були визначні майстри.

Качанівська садиба за часу володіння нею Олівами залишалася визначним мистецьким осередком України, місцем, у якому зберігалися численні твори європейського й українського мистецтва. Оліви пишалися Качанівкою, робили все, щоб зробити її визначним місцем. Навіть предмети повсякденного вжитку (тази, кухлі, туалетні предмети тощо) були вироблені з фаянсу за спеціальним замовленням із надписом “Качанівка”. Парадна їдальня та великий зал другого поверху вражали своєю красою, меблі залу були оббиті блакитним муаром, виготовлені з карельської берези. Прикрашав зал концертний рояль Беккера, – під час перебування в палаці Олівів музика звучала часто.

Харитоненки та їх нащадки велику увагу приділяли стану лісів та своїм паркам, Качанівський парк на початку XX ст. залишався таким же чудовим, як і за В.В. Тарновського-молодшого. Алеї парку мали спеціальну поверхню, яку посипали піском або засівали спеціальним видом газонної трави, що робило пересування парком у легкий колясці “оксамитовим”, не викликало жодних незручностей під час їзди. Для відпо-

чинку в гарному стані була велика кількість паркових меблів: у розпорядженні садівника знаходилися 33 розкладних стільця, 4 великих чавунних крісла, 8 чавунних лав, 17 звичайних лав із дерева, 53 лави з дерева з чавунними ніжками у вигляді левових лап, різноманітні столи [26], човни на Майорському ставі.

Збереглися інвентарні описи Качанівської садиби станом на лютий 1918 р., які свідчать, що в палаці знаходилися значні матеріальні та мистецькі цінності. Але після націоналізації маєтку в 1919 р. майже все було знищено, в 20-ті роки ХХ ст. в Качанівській садибі було розміщено дитяче містечко ім. Воровського, в результаті чого було нанесено значні втрати палацово-парковому комплексу.

Зараз на території колишньої Качанівської садиби створено Національний історико-культурний заповідник, в якому тривають ремонтно-реставраційні роботи. Заповідник щодня відвідають десятки, а то й сотні людей, які хочуть дізнатися більше про визначний історико-культурний осередок України.

Тож, як бачимо, вивчення Качанівської садиби, як і Парафіївського маєтку Харитоненків-Олівів загалом, залишається актуальною темою подальших наукових досліджень, у т.ч. господарського, соціально-культурного та мистецького життя українського соціуму кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Джерела та література

1. Шудрик І.О. Династія Харитоненків / І.О. Шудрик, Л.А. Даниленко. – Суми : Вид-во “Слобожанщина”, 2003. – 192 с.
2. К-ь. Натальєвка (Харьковской губ. Богодуховского уезда им. И.П. Харитоненко / К-ь. // Столица и усадьба. – 1915. – № 32. – С. 4–9.
3. Лукомський Г.К. З української художньої спадщини / Г.К. Лукомський. – К. : Українські пропілеї, 2004. – 712 с.
4. Петров-Водкин К.С. Письма.Статьи. Виступления. Документы / К.С. Петров-Водкин. – М. : Советский художник, 1991. – 384 с.
5. Коненков С.Т. Воспоминания. Статьи. Письма : В 2-х кн. Кн. 1: Мой век / С.Т. Коненков. – М. : “Изобразительное искусство”, 1984. – 278 с.
6. Державний архів Сумської області (далі – ДАСО), ф. 235, оп. 1, спр. 59, арк. 21 зв. – 22.
7. Там само, арк. 19 зв.
8. Відділ забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині (далі – ВДАЧОН), ф. 1342, оп. 1, спр. 9, арк. 18–25 зв.
9. Там само, арк. 56 зв. – 62.
10. Петров-Водкин К.С. Вказана праця. – С. 182.
11. ВДАЧОН, ф. 1342, оп. 1, спр. 9, арк. 47 зв.
12. Там само, арк. 57.
13. Там само, спр. 60, арк. 54 зв.
14. Там само, спр. 9, арк. 93–94.
15. Там само, арк. 101–106.
16. Там само, арк. 106 зв. – 107 зв.
17. Коненков С.Т. Вказана праця. – С. 152.
18. ДАСО, ф. Р-2362, оп. 1, спр. 4, арк. 2 зв.
19. ВДАЧОН, ф. 1342, оп. 1, спр. 12, арк. 85 зв.
20. Там само, спр. 3, арк. 122 зв.
21. Там само, спр. 7, арк. 26 зв.
22. Там само, спр. 9, арк. 30–31 зв.
23. Там само, арк. 9.
24. Там само, спр. 60, арк. 50.
25. Там само, арк. 45–45 зв.
26. Там само, спр. 3, арк. 39 зв.

Товстоляк Н.М. Культурно-побутове середовище садиби Качанівка наприкінці XIX – початку XX ст.

У статті розповідається про культурно-побутове життя садиби Качанівка наприкінці XIX – початку XX ст. За допомогою архівних документів проаналізовано життя, мистецькі інтереси родини Харитоненків (Олівів), їх садибний побут.

Ключові слова: культурне середовище, садиба, Качанівка, Харитоненко, Олів, Урусов.

Товстоляк Н.Н. Культурно-бытовая среда усадьбы Качановка конца XIX – начала XX в.

В статье рассказывается про культурно-бытовую жизнь усадьбы Качановка конца XIX – начала XX века. С помощью архивных документов проанализирована жизнь, художественные интересы семьи Харитоненко (Олив), их усадебный быт.

Ключевые слова: культурная среда, усадьба, Качановка, Харитоненко, Олив, Урусов.

Tovstolyak N.M. Kachanivka's Estate cultural conditions of life in the end of 19 – beginning of 20 century

The article is about Kachanivka Estate's cultural conditions of life in the end of 19 – beginning of 20 century. By means of archives documents analyzed the life, Harytonenko (Oliv) family art's interests, their estate mode of life.

Key words: cultural conditions of life, estate, Kachanivka, Harytonenko, Urusov, Oliv.

[надійшло до редакції: 22.10.2012 р.]

УДК 930.22.395(477.51)“17”

Олена ХАРЧЕНКО
(Батурин)

Дипломатичний етикет гетьманського Батурина за Івана Самойловича

У всі часи надзвичайно важливою складовою функціонування будь-якого державного організму була його зовнішньополітична діяльність, опредметнена сферою дипломатії. Козацька держава – Гетьманщина – винятком не стала. Вітчизняні та зарубіжні історики велику увагу на сторінках своїх праць приділяли зовнішній політиці та дипломатії українських гетьманів. Зокрема цю плідну царину діяльності Івана Самойловича розкрили у своїх працях Т. Чухліб, О. Алмазов й інші. Проте, незважаючи на те, що в часи правління цього керманича його гетьманська столиця Батурин доволі часто приймала іноземні посольства, дипломатичний етикет і церемоніал, якого тут дотримувалися є на сьогодні мало досліджений.

17 червня 1672 р. у Козачій Діброві під Конотопом гетьманом Лівобережної України став Іван Самойлович. Склавши присягу на вірність московському царю, новообраний керманич підтвердив положення Глухівських статей 1669 року, й підписав нові – т.зв. Конотопські статті, які визначили характер україно-російських відносин. Згідно одного з пунктів цього договору ні гетьман, ні представники козацької старшини не мали права самовільно встановлювати відносини з іноземними монархами. Але українська дипломатія брала участь у підготовці проведення переговорів Російської держави з іноземними державами, насамперед із Польщею і Туреччиною [1]. Відтак, російські мона-